DIN CORESPONDENŢA INEDITĂ A LUI GEORGE BENGESCU

DE

V. CRISTIAN

Bucurîndu-se de o frumoasă prețuire în timpul vieții, peste numele lui George Bengescu s-a așternut apoi, dacă nu uiterea, cel puțin indiferența. A putut contribui la aceasta faptul că Bengescu a trăit într-o perioadă dominată de marii noștri clasici; a putut contribui, de asemenea, împrejurarea că majoritatea activității sale s-a desfășurat în străinătate. Dar tocmai activînd în străinătate, el are meritul de a fi contribuit la mai buna cunoaștere peste hotare a istoriei și culturii noastre, la sporirea prestigiului științei românești. O privire, fie și sumară, asupra biografiei sale, este de natură să dovedească acest lucru.

Născut la Craiova în 1848, George Bengescu a beneficiat încă din anii copilăriei de un climat favorabil pentru formația sa literară. Tatăl său, Grigore Bengescu, era un distins bibliofil iar mama, Elena Golescu, provenită dintr-o familie care-i dăduse pe Dinicu și Iordache Golescu ca și pe cîțiva dintre fruntașii revoluției de la 1848, a căutat să-i insufle încă de mic pasiunea pentru literatură. Această pasiune avea să se accentueze în perioada studiilor efectuate la Paris și ea îl va determina atunci cînd, în 1873, se va stabili pentru mai multă vreme în capitala Franței, să întreprindă alcătuirea unei cunoscute bibliografii a operelor lui Voltaire. Nu este locul aici să insistăm asupra acestei lucrări[1]; să menționăm doar că publicarea ei ca și editarea unor lucrări ale lui Voltaire l-au făcut bine cunoscut și apreciat în cercurile specialiștilor. Academia franceză premia primul volum al bibliografiei voltairiene, iar în 1894, „Societatea de istorie literară a Franței" l-a ales în consiliul ei de administrație — alături de Faguet, Lavisse, J. Lemaître, G. Paris, E. Picot — pentru ca în 1898 să devină chiar vicepreședintele ei. Firește că prețuirea de care se bucura Bengescu se răsfrînge și asupra țării sale. De altfel, după cum singur o mărturisește[2], el a căutat să folosească stima de care era înconjurat și relațiile pe care și le crease în activitatea sa diplomatică desfășurată fără întrerupere în perioada 1882—1898. In același timp trebuie să facem precizarea că și diferitele funcții diplomatice pe care le-a avut — al doilea secretar de legație la Londra în 1882, al doilea secretar și apoi, din 1885, prim-secretar al legației române din Paris, ministru plenipotențiar la Haga și Bruxelles

[1] Vezi pentru aceasta B. Theodorescu, *Istoria bibliografiei române*, București, 1945, p. 114—115 și Alice Sterescu, *Un bibliograf român al lui Voltaire*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliografie", nr. 3, 1965, p. 337—343.

[2] G. Bengescu, *Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899, p. 117—118.

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)

(1891—1898) — i-au folosit în desfășurarea activității sale literare, el avînd astfel posibilitatea să lucreze în unele din cele mai mari biblioteci ale lumii. Pe de altă parte, serviciul diplomatic l-a pus în legătură cu mari personalități ale vieții noastre culturale. La Londra a lucrat sub conducerea lui I. Ghica; la Paris (1885—1889) sub cea a lui Alecsandri. Tot la Paris a fost coleg cu Odobescu. Evident că într-un asemenea mediu preocupările sale nu puteau fi decît stimulate. In această ordine de idei merită subliniat faptul că, deși s-a impus prin studierea operei lui Voltaire, el a acordat o deosebită atenție istoriei și literaturii române și mai ales cunoașterii lor peste hotare, dovedind astfel că îndelungata ședere peste hotare nu a alterat cu nimic dragostea sa față de țară, ci dimpotrivă.

In *Suvenirele* sale, Bengescu — care avea în pupitrul său de elev la „Louis le Grand" poeziile lui Alecsandri — regretă îndepărtarea de țară și își exprimă mîndria de a fi român[3], subliniind realizările prin care oamenii de știință de la noi s-au impus în fața străinătății[4]. De altfel, preocupat de răspîndirea peste hotare a cunoștințelor despre istoria românilor, va publica, împreună cu E. Picot, un studiu asupra lui Alexandru cel Bun[5], iar mai tîrziu o ediție îmbunătățită a lucrării lui Ubicini privind originile istoriei românilor[6]. Aceeași preocupare a determinat și redactarea a două voluminoase lucrări bibliografice[7], ca și traducerea în limba franceză a *Pastelurilor* lui Alecsandri[8], pe care l-a stimat în mod deosebit și pe care l-a ajutat atunci cînd, poetul fiind ministru plenipotențiar la Paris, boala îl împiedica să-și îndeplinească obligațiile[9].

In sfîrșit, prezentîndu-l pe Bengescu, nu putem omite sprijinul pe care l-a acordat în străinătate compatrioților săi. Așa a procedat, de pildă, în 1880, cînd a facilitat unui grup de artiști români, printre care Aristița Romanescu și Ion Manolescu, posibilitatea de a se perfecționa la Paris unde fuseseră trimiși de I. Ghica, pe atunci director general al teatrelor[10]; așa va proceda și mai tîrziu, după cum vom vedea.

Bengescu ne apare astfel, chiar fără a fi o personalitate de primă mărime, ca un bibliograf de o valoare recunoscută, ca un cercetător care a contribuit la ridicarea prestigiului științei românești peste hotare, a contribuit la cunoașterea istoriei și literaturii române în străinătate. Studierea amănunțită a acestei activități ar avea menirea de a aduce precizări asupra anumitor aspecte ale dezvoltării culturii românești cît și a relațiilor culturale româno-franceze. Evident, o asemenea întreprindere nu poate fi realizată atît de ușor. Intervin aici mai ales dificultăți de ordin documentar. Lipsesc în special materiale privind activitatea sa de după 1900; chiar și pentru perioada anterioară însă, informațiile pe care Bengescu ni le oferă în *Suvenire* nu sînt suficiente. Pentru completarea lor este necesar să se recurgă atît la diferite materiale contemporane edite cît și la sursele manuscrise păstrate în bibliotecile din țară și din străinătate.

Secția Manuscrise a Bibliotecii Naționale din Paris păstrează în fondurile achiziționate după 1945 cîteva scrisori inedite ale lui G. Bengescu. Ele se referă la activitatea sa de bibliograf și editor al lui Voltaire, ca și la sprijinul pe care, prin relațiile sale în lumea culturală a Franței, l-a acordat lui Al. Odobescu și N. Kretulescu.

---

[3] G. Bengescu, *Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899, p. 18.
[4] *Ibidem*, p. 100—102.
[5] Vienne, 1882.
[6] A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine*, Paris, 1886.
[7] G. Bengesco, *Bibliographie franco-roumaine du XIX-e siècle*, t. I, Bruxeles, 1896; Idem, *Essai d'une note bibliographique sur la Question d'Orient. Orient européen, 1821—1897*, Bruxelles-Paris, 1897.
[8] V. Alecsandri, *Pastels. Poésies roumains*, Bruxelles-Paris, 1902.
[9] Pentru relațiile sale cu Alecsandri vezi *Cîteva suvenire*, p. 148—241.
[10] *Ibidem*, p. 33—35.

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)

Una din aceste scrisori [11], nedatată, a fost redactată probabil în 1886 și este adresată lui O. Thierry-Poux, conservatorul și subdirectorul Secției Imprimate a Bibliotecii Naționale. Ea cuprinde precizări asupra publicării scrisorilor inedite ale lui Voltaire descoperite la British Museum, asupra modului de lucru al lui Bengescu și asupra unora din principiile pe care înțelegea să le respecte în editarea textelor.

Alte două scrisori [12] se referă la sprijinul pe care Bengescu l-a acordat lui Odobescu în munca pe care acesta o desfășura în vederea valorificării științifice a tezaurului de la Pietroasa. După cum se știe, Odobescu a acceptat, în 1880, funcția de prim secretar al legației române de la Paris tocmai avînd în vedere posibilitățile pe care i le oferea capitala Franței în scopul definitivării lucrării sale. In această direcție, el a fost sprijinit, în perioada în care au fost colegi (1883—1885) de Bengescu care l-a ajutat în traducerea cîtorva capitole [13]. Tot Bengescu l-a pus în legătură cu G. Bapst, reputat arheolog al vremii, probabil în prima jumătate a lui 1886. O dată stabilită, legătura Odobescu-Bapst avea să dureze mai multă vreme, cei doi savanți cu preocupări arheologice făcînd un schimb de păreri fie verbal [14], fie scris, atît asupra unor rezultate ale cercetărilor efectuate de Bapst în Turcia și Rusia [15], cît și asupra problemelor ridicate de tezaurul de la Pietroasa și a posibilităților de a-i face cunoscută valoarea. Am considerat util să reproducem în anexă două dintre aceste scrisori, interesante pentru preocupările și cunoștințele scriitorului [16].

În sfîrșit, publicăm o scrisoare pe care Bengescu, devenit ministru plenipotențiar la Bruxelles și Haga, o trimite lui G. Paris, reputatul filolog de la sfîrșitul secolului trecut. Scrisoarea are menirea să-l pună în legătură cu savantul francez pe N. Kretulescu, numit în 1891 ministru al României la Paris [17]; pe lîngă confirmarea sprijinului pe care Bengescu înțelegea să-l acorde compatrioților, ea oferă și o mărturie asupra preocupărilor lui N. Kretulescu în Franța, în perioada 1891—1893, perioada poate cea mai puțin cunoscută din activitatea savantului român.

Prin informațiile pe care le conțin, scrisorile publicate în anexe oferă date noi asupra activității științifice a lui George Bengescu ca și asupra preocupării sale de a face cunoscută peste graniță știința și cultura românească. Evident, aceste informații sînt fragmentare; coroborate cu altele, ele pot pune într-o lumină mai exactă activitatea aceluia pe care, în jurul anului 1890, J. Mounier îl plasa în *La Grande Encyclopédie*, cu precizarea că Bengescu este român, printre cei mai buni scriitori contemporani din Franța și cei mai buni bibliografi.

ANEXE

I

G. Bengescu către O. Poux-Thierry [18]

Cher Monsieur Thierry,

Je vais publier incessamment, en même temps que le tome I-er des oeuvres choisies de Voltaire, dans la *Nouvelle Bibliothèque critique* de Jouaust une plaquette

[11] Anexa I.
[12] Anexa II și V.
[13] G. Bengescu, *Citeva suvenire*, p. 85.
[14] Bibliothèque Nationale, Mss., N. a. fr., nr. 24.537, f. 153—154.
[15] *Ibidem*, f. 154—155.
[16] Anexele III și IV.
[17] Anexa VI.
[18] Bibliothèque Nationale, Mss., Nouvelles acquisitions françaises, 23.007, f. 32—33 (Autographes XIX-XX-e siècles, t. I).

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)

renfermant une trentaine des lettres inédites de Voltaire, que j'ai eu la bonne fortune de découvrir, il y a quelques années, au British Museum.

Le correspondant auquel sont adressées la plupart de ses lettres est un poète anglais du XVIII-e siècle, nommé *Georges Keath*. La Bibliothèque possède-t-elle ses oeuvres poètiques imprimées à Londres en 1781 (G. K., *The poetical works*, London 1781, 2 vol. in-8)?

Avez-vous de lui son poème sur Rome ancienne et moderne *(Ancient and modern Rome*, 1760, in-4); -son poème sur les Alpes *(The Alps, a poem*, L. 1763, in-4); -sur Ferney *(Ferney; An Epistleleris verse to Mr. de Voltaire*, 1768, in-4)?

Je vous serais bien reconnaissant, cher monsieur Thierry, si vous vouliez bien me faire mettre de côté, pour lundi matin, tout ce que vous pouvez faire réunir de cet auteur, et charger Richert de me communiquer le résultat de vos recherches, lundi, lorsque j'irai à la Bibliothèque.

Au besoin, les 2 vol. de 1781 dans lesquelles tous les poèmes de K. sont réunis seront suffisants et me permettraient de faire précéder l'impression des lettres qu'il reçut de Voltaire d'une notice biographique, indispensable dans ces genres de travail.

Veuillez...

G. Bengesco

II

G. Bengescu către Germain Bapst [19]

Cher Monsieur,

Mon collègue et ami, M. Odobesco, qui imprime en ce moment, chez Morel, un travail de plus complet et des plus interessant sur le trésor de Pétrossa, serait très heureux de faire votre connaissance et de causer avec vous d'un sujet sur lequel vous avez une compétence toute spéciale.

M. Odobesco, étant à la veille de partir pour Bucarest, vous serait très reconnaissant si vous vouliez bien nous désigner le jour et l'heure où nous poussions vous rencontrer, soit chez vous, soit à votre bureau, soit enfin à la légation où les planches du Trésor sont exposées dans notre cabinet.

Veuillez agréer...

G. Bengesco

III

Al. Odobescu către Germain Bapst [20]

Cher Monsieur,

Les cataphractes à pied et à cheval dont j'ai parlé se trouvent représentés dans le vol. in-4 des Comptes-Rendus de la Commission Impériale de St. Petersbourg, année 1872. L'article, imprimé en langue française, porte le titre: *Chambre sépulcrale avec fresques, découverte en 1872, Kertch*, par. M. Stassov. Les planches sont jointes au même volume.

[19] Bibliothèque Nationale, Mss., N. a. fr. 24.526, f. 147 (Corr. G. Bapst).
[20] Bibliothèque Nationale, Mss., N. a. fr. 24.537, f. 154—155 (Corr. G. Bapst).

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)

Je ne crois pas que ces guerriers soient les contemporains du cavalier en cotte de mailles qui figure sur (...)[21] d'or du Grand St. Miklos ; mais il se pourrait bien qu'ils fussent ses ancêtres.

Il faudrait, à mon avis, tout en pensant à une autre race d'hommes, accepter une date intermédiaire à la plaque de Siverskaia.

Disons : II-e ou III-e s. ap. J.C. pour la chambre sépulcrale de Kertch ; III-e au V-e pour la plaque de Kouban et du VII-e au X *au plus tard* pour les races de St. Miklos.

Tout cela, bien entendu, *sous toute réserve*.

Recevez...

Odobescu

Paris, le 4 mars 1887
173, rue de Courcelles

IV

Al. Odobescu către Germain Bapst[22]

En effet, cher Monsieur, vous me donnez là une très bonne nouvelle. Je serais enchanté de trouver à mon retour de Bucarest les facsimiles de notre trésor de Petrossa réunis dans un musée de Paris.

La personne qui les fabrique et les vends à Berlin, la même que tout dernièrement a réparé les originaux à Bucarest est M. Paul Telge, Berlin, Holtzgartenstrasse, nr. 3.

Le prix de la collection entière dorée et colorée est de 2.000 Marks. Mais je pense qu'en raison même de ce prix élevé, on pourrait faire avec lui des arrangements pour des paiements graduels tout en acquérant tout de suite les 12 pièces de la collection.

Je dis cela parce que je crains qu'une si forte somme à débourser d'un seul coup n'effarouche quelque peu le Comité des Arts décoratifs.

Pour vous faciliter les moyens de persuassion je vous envoie la série d'épreuves d'après les bois que j'ai fait préparer pour mon (...)[23].

Gardez-les pour vous en offrir les ceux dits décoratifs, selon votre connaissance.

Recevez...

Odobescu

Paris, ce 8 mars 1887

V

G. Bengescu către Germain Bapst[24]

Paris, le 20 février 1888
21, rue Beaujon

Comment vous remercier, Cher Monsieur, de tout l'intérêt que vous voluez me témoigner et de toutes vos démarches en ma faveur ? Je compte aller voir, demain, entre 10 et 11 heures, Mr. A. Vitre, à qui j'ai envoyé les deux premiers volumes de ma bibliographie. M. P. Gille a bien signalé aux lecteurs du *Figaro*, dans le numéro de mercredi dernier, la publication du deuxième volume ; mais il s'en est tenu là et a commis en autre une erreur, en annonçant que ce second volume était aussi le dernier. Dans la petite note que je remettrai demain à M. Vitre, je relèverai cette inexactitude, et j'insisterai sur l'intérêt historique et littéraire que ce travail peut offrir à tous ceux qui s'occupent du dix-huitième siècle. Je serais d'ailleurs très concis et très bref.

[21] Cuvînt indescifrabil.
[22] Bibliothèque Nationale, Mss., N.a. fr. 24.537, f. 159—160 (Corr. G. Bapst)
[23] Cuvînt indescifrabil.
[24] Bibliothèque Nationale, Mss., N.a. fr. 24.526, f. 146—147 (Corr. G. Bapst).

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)

Merci aussi pour *La Liberté*. L'un de mes amis M. P. Oursel, S-s de division aux Affaires Etrangères, et auteur d'un ouvrage très interessant sur les *Essais de Lord Macauly*, a bien voulu se charger de la petite notice que je vous ferai passer ; il me l'a promise pour la fin de la semaine prochaine. Je me ferai un devoir de vous la porter moi-même, et de vous renouveler, à cette occasion, l'expression de ma gratitude pour tous vos aimables procédés.

Mon collègue, M. Odobesco, me charge de vous adresser ses remerciements pour les recherches dont vous avez bien voulu vous occuper relativement au trésor de Pétrossa. Je joins mes amitiés aux siens et je vous prie de me trouver

Votre tout dévoué

G. Bengesco

VI

G. Bengescu către Gaston Paris[25]

Légation Royale de Roumanie

Bruxelles, le 13 mars 1892
45, rue des Deux Eglises

Monsieur,

Encouragé par mon ami et collaborateur, Mr. E. Picot, je prends la liberté, quoique n'ayant pas l'honneur d'être personnellement connu de vous, de vous faire part du très grand désir qu'aurait le nouveau ministre de Roumanie en France, Mr. N. Kretzulesco, de faire votre connaissance.

Tour à tour Président du Conseil des Ministres, Président du Sénat, Envoyé extraordinaire de Roumanie à Berlin, Rome et Saint-Petersbourg, Mr. Kretzulesco est, depuis de longues années, membre de l'Académie roumaine, qu'il a présidé à diverses reprises, et c'est surtout à ce titre qu'il serait heureux d'entrer en relation avec l'éminent directeur de la *Romania*, avec le savant traducteur de la *Grammaire des langues romaines*, dont les remarcables travaux sont si connus et appréciés en Roumanie.

Puis-je espérer, Monsieur, que vous voudrez bien me faire savoir quel jour et à quel heure mon collègue de Paris, qui est mon très proche parent, pourrait se présenter chez vous, avec l'espoir de vous rencontrer, et sans craindre de trop vous déranger ? Vous m'obligériez infinement en voulant bien m'informer par un petit mot que je m'empresserai de communiquer à Mr. Kretzulesco, à Paris.

Vous voudrez bien, Monsieur, excuser ce qu'il y peut avoir d'indiscret et même d'incorect dans ma demarche ; mais, encore une fois, c'est sur le conseil de M. Picot que je vous écris ; il a pensé et il a bien voulu me dire que mes études sur la *Bibliographie* de Voltaire, qui ont été couronnées à deux reprises par l'Académie française me recommenderaient suffisament à vous pour que je puis adresser de Bruxelles, où je réside, la prière qui fait l'objet de cette lettre.

Je saisis avec empressement cette occasion de vous prier d'agréer, Monsieur, avec mes remerciements anticipés, les assurances de ma haute considération.

Georges Bengesco

Ministre plénipotentiaire de Roumanie
à Bruxelles et à la Haye

[25] Bibliothèque Nationale, N. a. fr. 24.431, f. 457—458 (Corr. Gaston Paris).

BDD-A1572 © 1967 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:36 UTC)